

Salla-Mari Karti

EU:N IDENTITEETTI UHATTUNA
Kriittinen diskurssianalyysi eurooppalaisesta
muuttoliikepolitiikasta

Johtamisen ja talouden tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Helmikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Salla-Mari Karti: EU:n identiteetti uhattuna – Kriittinen diskurssianalyysi eurooppalaisesta muuttoliikepolitiikasta
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma
Helmikuu 2022

Pohjoisafrikkalaisten valtioiden epävakauden äkillisen lisääntymisen sekä Syyrian sisällissodan seurauksena ihmisiä pakeni kotimaistaan hakien muualta turvaa. Niin kutsutun 'arabikevään' seurauksena syntynyt muuttoliike kohdistui myös Euroopan unioniin sekä sen ulkorajoille. Eteläeurooppalaiset valtiot vastaanottivat suurimman osan tulijoista, joka johti osaltaan Euroopan unionin jäsenmaiden välisiin kiistoihin luoden painetta Brysselissä. Yhtenäisen muuttoliikepolitiikan puuttuessa Euroopan komissio laati toimintasuunnitelman välittömistä toimista, joiden avulla muuttoliikkeen aiheuttamaan paineeseen pystyttäisiin reagoimaan. Eurooppalainen muuttoliikepoliittinen linja painottaa yhä tiukempia toimia unionin ulkorajojen sekä sisäisen vapaan liikkuvuuden alueen turvaamiseksi. Tavoitteena on laittoman maahanmuuton sekä turvapaikanhakijoiden määrän vähentyminen.

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten eurooppalainen muuttoliikepolitiikka turvallistaa laittomat maahanmuuttajat sekä turvapaikanhakijat yhteiskunnallisen turvallisuuden kontekstissa. Tutkimuskysymystä lähestytään yhteiskunnallisen turvallisuuden käsitteen avulla, jonka keskiössä on käsitys kollektiivisesti jaetusta identiteetistä ja sen muutoksesta. Tutkielma tarkastelee laittomien maahanmuuttajien sekä turvapaikanhakijoiden vaikutusta Euroopan unionin yhtenäisen identiteetin muutokseen ja sen seurauksena ilmentyvää laittomien maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden turvallistamista yhteiskunnallisen turvallisuuden kontekstissa. Yhteiskunnallisen turvallisuuden käsite tarjoaa mahdollisuuden tutkia, millaisena uhkana laittomat maahanmuuttajat sekä turvapaikanhakijat koetaan eurooppalaiselle identiteetille.

Tutkielman primääriaineistona toimii vuonna 2015 julkaistu Euroopan komission laatima Euroopan muuttoliikeagenda sekä samana vuonna komission puheenjohtajana toimineen Jean-Claude Junckerin unionin tilaa käsittelevä puhe. Aineistoa analysoidaan kriittisen diskurssianalyysin avulla, joka keskittyy erityisesti vallan sekä valta-asemien paikantamiseen diskursseissa. Kriittinen diskurssianalyysi tarjoaa toimivan tutkimusmenetelmän aineistolle paikantaen laittomiin maahanmuuttajiin sekä turvapaikanhakijoihin kohdistuvan vallankäytön institutionalisoitumista. Aineistosta paikannetaan hegemonisen aseman saavuttaneita diskursseja, jotka konstruoivat tietynlaista todellisuutta.

Aineiston analyysi paikantaa hegemonisen aseman saavuttaneiden diskurssien konstruoivan todellisuutta, jossa laittomat maahanmuuttajat sekä turvapaikanhakijat ovat uhka Euroopan unionin yhtenäisyydelle. Diskurssit painottavat jäsenmaiden välisen yhteistyön merkitystä koko aluetta uhkaavan kriisin edessä. Analyysi tarkastelee Euroopan unionin vallankäyttöä, joka ilmenee muun muassa ihmisten oikeuksia rajoittamalla erinäisten maa- ja merirajoja turvaavien toimijoiden kautta. Laittomien maahanmuuttajien sekä turvapaikanhakijoiden turvallistaminen yhteiskunnallisen turvallisuuden kontekstissa ilmenee diskurssien konstruoiman todellisuuden ja sitä ylläpitävien itsestään selvien totuuksien kautta. Tulijat esitetään Euroopan unionin olemassaoloa uhkaavina tekijöinä luoden erimielisyyksiä jäsenmaiden välille.

Avainsanat: laitton maahanmuutto, turvapaikanhakijat, Euroopan unioni, yhteiskunnallinen turvallisuus, identiteetti, kriittinen diskurssianalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1.	JOHDANTO	1
2.	TURVALLISTAMINEN UHAN MÄÄRITTÄJÄNÄ	3
2.1.	Yhteiskunnallinen turvallisuus.....	5
2.2.	Maahanmuutto ja yhteiskunnallinen turvallisuus	6
2.3.	EU:n identiteetti ja sen muutos	7
3.	KIELI KONSTRUOI TODELLISUUTTA	9
3.1.	Kriittinen diskurssianalyttinen lähestymistapa	9
3.2.	Valta ja hegemoniset diskurssit.....	11
3.3.	Naturalisaatio, yhteinen hyväksyntä ja kulttuuriset konventiot	13
4.	EUROOPPALAINEN MUUTTOLIIKEPOLITIikka	13
4.1.	Vastuunjakodiskurssi	15
4.2.	Rajaturvallisuusdiskurssi	18
4.3.	Hegemoniset diskurssit unionin tilaa käsittelevässä puheessa.....	20
5.	LOPPUPÄÄTELMÄT.....	22
	LÄHTEET.....	25

1. JOHDANTO

“Välimeren kriisitilanne on nostanut välittömät tarpeet valokeilaan.” Ote on Euroopan komission laatimasta Euroopan muuttoliikeagendasta (2015, 7.) Kielitoimiston sanakirjan määritelmän mukaan, kriisi tarkoittaa kärjistynyttä, vaarallista tilannetta, käännekohtaa tai murrosta (Kotus). Agendassa viitataan niin kutsutun ’arabikevään’ seurauksena alkaneeseen pohjoisafrikkalaisten valtioiden konfliktien aaltoon sekä Syyrian sisällissotaan, jotka johtivat miljoonien ihmisten pakenemiseen kotimaistaan. Muuttoliike loi painetta myös Euroopan unionin (EU) ulkorajoille ja vuonna 2015 ensimmäisen turvapaikkahakemuksen jättäneiden ihmisten määrä nousi 1,2 miljoonaan (Eurostat). Vastauksena tilanteeseen, Euroopan komissio laati kymmenkohtaisen suunnitelman välittömistä toimista, joiden avulla EU:n alueelle olisi mahdollista saada entistä yhtenäisempi muuttoliikepolitiikka perustellen sitä jäsenmaiden keskinäisen luottamuksen säilyttämisen tärkeydellä.

Välimeren toisella puolella käynnissä olevat konfliktit ja sisällissodat sekä EU-alueelle kohdistuneet terroristihyökkäykset toimivat sytykkeinä laittomien maahanmuuttajien sekä turvapaikanhakijoiden liittämistä erinäisiin uhkakuviin. Kyse on laittomien maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden liittämistä yhteiskunnallisen turvallisuuden kontekstiin, jolloin tulijat nähdään yhteiskunnan kollektiivista identiteettiä uhkaavana ilmiönä. Käsitukset siitä kuka on laiton ja kuka ei, eivät ole syntyneet tyhjiössä, sillä ne ovat vuosikymmenien aikana vakiintuneita ja institutionalisoituja käsityksiä ja niissä esiintyvää valtaa sekä vallankäyttöä tarkastellaan tässä tutkielmassa kriittisen diskurssianalyysin avulla. EU:n tasolla valta ja vallankäyttö esiintyvät useimmiten epäsuorasti ja niitä ylläpitävien rakenteiden tunnistaminen vaatii myös historiallista katsausta. Maahanmuuttajien luokittelu oikeusperustan perusteella vaikuttaa merkittävästi henkilön mahdollisuuksiin ja pahimmassa tapauksessa rajoittaa henkilön vapauksia. Vuonna 2015 julkaistun Euroopan muuttoliikeagendan voidaan katsoa olevan jatkumoa unionin tiukentuneelle muuttoliikepolitiikalle (Haferlach & Kurban 2017, 86).

Kandidaatintutkielmani tematiikka käsittelee eurooppalaista muuttoliikepolitiikkaa vuonna 2015 julkaistun Euroopan muuttoliikeagendan sekä silloisen Euroopan komission puheenjohtajan, Jean-Claude Junckerin unionin tilaa käsittelevän puheen kautta. Tutkielman teoreettisena viitekehystenä toimii Kööpenhaminan koulukunnan turvallistamisen teoria yhteiskunnallisen turvallisuuden käsitteen kautta. Yhteiskunnallisen turvallisuuden käsite painottaa yhteisön identiteetin merkitystä ja erityisesti identiteetin muutosta yhteisön olemassaoloa uhkaavana tekijänä. Aineistoa analysoidaan kriittisen diskurssianalyysin avulla keskittyen erityisesti diskurssissa esiintyvään valtaan ja vallankäyttöön.

Kandidaatintutkielmassani pyrin selvittämään kriittisen diskurssianalyysin avulla, miten Euroopan muuttoliikepolitiikka turvallistaa laittomat maahanmuuttajat sekä turvapaikanhakijat yhteiskunnallisen turvallisuuden kontekstissa. Tutkielman aineistossa käsitteet muuttovirta ja muuttoliike sisältävät laillisen sekä laittoman maahanmuuton. EU:n oikeusjärjestelmässä laillisella maahanmuutolla viitataan työperäiseen maahanmuuttoon, kun taas laittoman maahanmuuton käsitteellä viitataan ilman oikeuttavaa lupaa unionin alueelle tulevia henkilöitä tai henkilöitä, jotka eivät poistu unionin alueelta määräaikaisen luvan päätyttyä. Turvapaikanhakija puolestaan on henkilö, joka on hakenut turvapaikkaa, mutta hänen hakemustaan ei ole vielä käsitelty. Hyväksytty turvapaikkahakemus muuttaa henkilön statuksen turvapaikanhakijasta pakolaiseksi. (Raitio & Tuominen 2020, 509.) Tarkastelen tutkielmassa myös turvapaikanhakijoihin kohdistuvaa turvallistamista, sillä turvapaikanhakijat ja laitton maahanmuutto liitetään usein toisiinsa.

Eurooppalaista muuttoliikepolitiikkaa on tutkittu runsaasti painottaen unionin harjoittaman muuttoliikepoliittisen linjan vaikutuksia laittomien maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden ihmisoikeuksien toteutumiseen sekä kyseenalaistaen EU:n toimien suhdetta unionin edustamiin arvoihin. Unioniin viitataan useissa tutkimuksissa 'linnakkeena' (fortress Europe), joka varustaa ulkorajojaan pyrkien estämään tietyistä maista tulevien ihmisten pääsyn EU:n alueelle (ks. esim. Miller & Mills 2020). Kandidaatintutkielmassani painotan EU-instituution tuottamien diskurssien roolia tietynlaisen todellisuuden konstruoinnissa ja sen vaikutusta laittomien maahanmuuttajien sekä turvapaikanhakijoiden turvallistamiseen yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Tutkielma etenee johdannosta teoreettisen viitekehyksen esittelyyn jäljittäen maahanmuuton turvallistamista eurooppalaisessa muuttoliikepolitiikassa vuosikymmenien taakse. Tutkielma tarkastelee aiempien tutkimusten valossa eurooppalaisen valtioiden taloudellisen kehityksen merkitystä maahanmuuton turvallistamiselle sekä vallankäytön institutionalisoitumista erilaisissa EU:n käytänteissä ja rakenteissa. Kolmas luku esittelee tutkimuksessa käytettävää metodologiaa, jonka avulla aineistoa analysoidaan paikantaen sieltä hegemonisen aseman saavuttaneita diskursseja. Aineistosta paikannetaan kaksi hegemonista diskurssia, joiden avulla on mahdollista tarkastella sitä, miten eurooppalainen muuttoliikepolitiikka turvallistaa laittomat maahanmuuttajat sekä turvapaikanhakijat yhteiskunnallisen turvallisuuden käsitteen valossa. Lisäksi tutkielmassa käydään läpi turvallistamista oikeuttavat argumentit, jotka perustelevat turvallistamista eräänlaisena itsestään selvänä totuutena. Lopuksi tutkielman loppupäätelmät keräävät yhteen aineiston analyysistä esiin nousseet tulokset avaten tunnistettuja diskursseja.

2. TURVALLISTAMINEN UHAN MÄÄRITTÄJÄNÄ

Turvallisuus on perinteisesti liitetty ajatukseen sotilaallisesta uhasta (Buzan 1991, 4). Valtioiden keskinäisen riippuvuussuhteen vahvistuminen sekä ydinaseiden muodostaman uhan seurauksena muun muassa taloudellisille kysymyksille annettiin lisää painoarvoa (mt. 9). Kandidaatintutkielmassani keskityn erityisesti tarkastelemaan Kööpenhaminan koulukunnan turvallistamisen teoriaa, joka pitää sisällään laajemman käsityksen turvallistamisesta. Koulukunnan tunnetuimpia teoreetikkoja ovat Barry Buzan, Ole Wæver ja Jaap de Wilde. Turvallistaminen nähdään moniulotteisena käsitteenä ja sitä on mahdollista tarkastella esimerkiksi poliittisen, taloudellisen tai sotilaallisen näkökulman kautta. Tutkielmassani keskityn erityisesti tarkastelemaan aineistoa yhteiskunnallisen turvallisuuden (societal security) käsitteen kontekstissa. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta esiintyvä turvallistaminen paikannetaan tutkimalla diskursseja. Tutkimus keskittyy siihen, miten diskurssi onnistuu tietyn asian turvallistamisessa ja sitä kautta puoltamaan esimerkiksi lainsäädännöllisiä muutoksia. (Buzan ym. 1998, 25.)

Turvallistamista tutkiessa pohditaan sitä, mikä tekee jostakin asiasta turvallisuuskysymyksen kansainvälisessä politiikassa. Turvallisuus liitetään selviytymiseen, sillä kyse on uhasta, johon pitää reagoida. Turvallistamisen voidaan nähdä olevan eräänlainen voimakkaamman politisoinnin keino, jolla tietty asia priorisoidaan korkeammalle. Asian politisoinnilla voi olla myös päinvastainen vaikutus, sillä sen sijaan, että aihe olisi yleisesti keskusteltavissa, turvallistamisen tavoitteena on nostaa asia poliittisen agendan yläpuolelle sen kiireellisyyden vuoksi (Buzan ym. 1998, 26–29). Turvallistamisdiskurssi (securitizing move) sisältää kysymyksen siitä, mitä tapahtuu, jos emme reagoi välittömästi uhkaan X. Turvallistamisdiskurssi on onnistunut silloin, kun yleisö hyväksyy sen ja oikeuttaa välittömät tai poikkeukselliset toimet. Jos yleisö ei reagoi riittävällä tavalla, voidaan puhua vain turvallistamisyrityksestä (mt. 25).

Andrew Neal kritisoi EU:n roolia turvallistajana ja argumentoi EU-tason turvallistamisen eroavan merkittävästi valtiollisen tason turvallistamisesta. EU-instituutioiden ja johtajien tuottama diskurssi ei saa yhtä paljon huomiota, kuin valtiollisella tasolla toimivien päättäjien tuottama diskurssi. Tästä syystä kohdeyleisön määrittäminen on myös epäselvempää, ja siten myös turvallistamisen onnistumisen arviointi on haastavampaa. Yhtenä keskeisenä syynä Neal esittää EU-politiikan monimutkaisen

rakenteen sekä useat päätöksentekuelimet. Unionia ei voida siten tarkastella yhtenä toimijana, sillä yhteisessä päätöksenteossa jäsenmailla on paljon valtaa. Esimerkiksi muuttoliikkeen intensiteetti kohdistuu toisin pohjoiseurooppalaisiin, kuin eteläeurooppalaisiin valtioihin ja voi siten vaikuttaa valtioiden eriäviin kannanottoihin muuttoliikepoliittisista linjoista. Artikkelissaan Neal lisäksi toteaa kohdeyleisön määrittelymisen vaikeuden tuovan myös mahdollisuuksia, sillä silloin kohdeyleisönä voidaan pitää esimerkiksi erinäisiä EU-asiantuntijoita. (Neal 2009, 336.) Tässä tutkielmassa oletetaan laittoman maahanmuuton turvallistamisen saaneen kohdeyleisön hyväksynnän, sillä eri tutkimusten valossa on mahdollista paikantaa laittoman maahanmuuton turvallistamista vuosikymmenien taakse. Tutkielmassa käytetty aineisto on hyväksytty Euroopan parlamentin sekä Euroopan neuvoston toimesta, joten on mahdollista väittää turvallistamisen olevan osittain kohdeyleisön hyväksymää. Tästä syystä, tutkielma ei käsittele syvemmin kohdeyleisön reagointia laittoman maahanmuuton turvallistamiseen.

Euroopan unionin ollessa tutkielman keskiössä keskityn hahmottamaan turvallisuutta uhkaavia tekijöitä alueellisella tasolla (regional level) tietyn jäsenmaan sijasta. Alueella viitataan tässä tutkielmassa tietyistä valtioista koostuvaan järjestelmään, joka on muodostunut muun muassa valtioiden maantieteellisen sijainnin perusteella. EU:n kontekstissa alueellista tasoa tutkimalla on hedelmällistä tarkastella unionin ja sen jäsenmaiden välistä vuorovaikutusta. (Buzan 1991, 188–189.) EU:n ja sen jäsenmaiden välisen vuorovaikutuksen tarkastelu on tutkielman kannalta olennaista, sillä sen avulla on mahdollista paikantaa laittoman maahanmuuton turvallistamisen taustalla vaikuttavia tekijöitä sekä argumentteja turvallistamisen oikeuttamiseksi. Tutkielmassa EU:n ja sen jäsenmaiden välinen vuorovaikutus ilmenee yksipuolisena aineiston ollessa EU-instituution tuottamaa, mutta siitä huolimatta se tarjoaa käsityksen unionin ja jäsenmaiden välisistä haasteista vallinneen tilanteen valossa.

Thierry Balzacq (2008, 93) kritisoi turvallistamisen tutkimuksen keskittyvän liikaa diskursseihin. Artikkelissaan Balzacq ehdottaa turvallistamisen tutkimuksen painopisteen siirtoa kohti turvallistamiseen käytettäviä työkaluja, kuten esimerkiksi EU:n raja- ja merivartiosto Frontexin resurssien lisäämistä. Työkalut muodostuvat prosesseiksi, jotka muuntautuvat erinäisiksi instrumenteiksi laajentaen käsitystä turvallistamisesta. Balzacq väittää turvallistamisen voivan tapahtua myös ilman siitä käytävää diskurssia, ja siten myös ilman kohdeyleisön hyväksyntää. Täten turvallistamiseen keskittyvän tutkimuksen tulisi myös huomioida erilaiset toimenpiteet ja käyttöön otetut työkalut, joiden avulla jokin tietty asia turvallistetaan. (mt. 76.) Kandidaatintutkielmassani otan tämän näkökulman huomioon, sillä aineistossa esiintyvien diskurssien kautta on myös mahdollista tarkastella käyttöön otettavia työkaluja ja

niiden vaikutusta laittoman maahanmuuton yhteiskunnalliseen turvallistamiseen. Aineistossa esiintyvät diskurssit toimivat silti ensisijaisena lähteenä, joiden perusteella turvallistamista analysoidaan.

2.1. Yhteiskunnallinen turvallisuus

Yhteiskunnallisen turvallisuuden käsitteen keskiössä on ajatus kollektiivisesti jaetusta identiteetistä. Identiteetin muutos voi johtaa turvallistamisdiskurssiin riippuen siitä, päättääkö identiteetin jakava yhteisö muutoksen olevan luonnollista kehitystä vai yhteisön olemassaoloa uhkaava tekijä. Negatiivinen identiteetin muutos voidaan tulkita yhteisön selviytymisen kannalta uhkaavaksi. Identiteetin muutoksesta puhuttaessa, on mahdollista viitata myös käsitteeseen identiteettiturvallisuus (identity security). (Buzan ym. 1998, 119–120.) Yhteiskunnallisen turvallisuuden tutkiminen on diskurssien ja poliittisten asetelmien tutkimista (mt. 25).

Tutkielmassani käytän identiteetin määrittelyssä sosiaalisen konstruktivismin tunnetuimman teoreetikon Alexander Wendtin määritelmää, joka kuvailee identiteettiä toimijan itseymmärryksen perustana. Identiteetti peilautuu muiden kautta ja ikään kuin varmistuu muiden toimijoiden tunnustaessa toimijan identiteetin sellaisena kuin se on. Identiteetti muodostuu niin sisäisten, kuin ulkoistenkin tekijöiden vaikutuksesta. (Wendt 1999, 224.) Kollektiivinen identiteetti puolestaan koostuu ajatuksesta 'me'. Tämä ajatus antaa yhteisen identiteetin jakaville ihmisille muun muassa syyn suojella omaa kulttuuriaan. Yhteisöllä on myös tietyt intressit, joita pyritään edistämään yhteisön parhaaksi ja yhteisön ollessa uhattuna he pyrkivät puolustamaan sitä. (mt. 337.)

Millaisia ovat yhteiskunnallista turvallisuutta uhkaavat tekijät? Haasteellista tekijöitä määriteltessä on yhteiskunnallisen ja poliittisen turvallisuuden (political security) käsitteen läheinen suhde, sillä kuten aikaisemmin jo todettua, yhteiskunnallista turvallisuutta uhkaavat tekijät sulautuvat helposti osaksi poliittista agenda. Poliittisen turvallisuuden käsitteellä viitataan valtioon toimijana ja ideologioihin, jotka määrittävät valtion legitimitettä (Buzan ym. 1998, 119). Maahanmuutto, vertikaalinen sekä horisontaalinen kilpailu muodostavat yleisimmät yhteisön identiteettiä uhkaavat tekijät. *Maahanmuuton* voidaan nähdä muuttavan yhteisöä liikaa vahvistaen ajatusta "me emme ole enää me". *Vertikaalisella kilpailulla* viitataan integraatio- tai separatistisen prosessin myötä tapahtuvaan identiteetin laajenemiseen tai kaventumiseen (esimerkiksi EU:n syvenevä integraatio jäsenmaiden näkökulmasta). *Horisontaalinen kilpailu* puolestaan voi viitata esimerkiksi naapurimaan voimakkaasta kulttuurillisesta tai kielellisestä vaikutuksesta tietyn yhteisön identiteettiin. Kuten edellä listatut tekijät näyttävät, yhteiskunnallista turvallisuutta uhkaava tekijä on uhka yhteisön kollektiivisesti jakamaa identiteettiä kohtaan. (mt. 121.)

2.2. Maahanmuutto ja yhteiskunnallinen turvallisuus

Tutkielman metodologisen sekä teoreettisen lähestymistavan vuoksi on tärkeää tarkastella eurooppalaisen muuttoliikepolitiikan keskeisimpiä käännekohtia. Lähihistoriaa tutkimalla on mahdollista paikantaa nykyiseen muuttoliikepolitiikkaan vaikuttavien diskurssien intertekstuaalisuutta eli sitä, miten nykyiset diskurssit ovat muodostuneet ja liittäneet laittoman maahanmuuton turvallistamisen kontekstiin. Historiallisten tapahtumien tarkastelu tarjoaa myös tilaisuuden paikantaa vielä nykyäänkin ylläpidettäviä valtarakenteita. Nykyinen muuttoliikepoliittinen linja juontaa juuriaan sodan jälkeiseen Eurooppaan, jolloin alueen jälleenrakennus ja kehitys vaati muualta tullutta halvempaa työvoimaa ja esimerkiksi Saksa ja Ranska sopivat kahdenvälisiä sopimuksia pohjoisafrikkalaisten valtioiden sekä Turkin kanssa työvoiman saamiseksi Eurooppaan. Työntekijöiden laillisen statuksen puuttuminen sekä matala koulutustaso mahdollistivat myös työntekijöiden epäoikeudenmukaisen kohtelun. Maahanmuutto nähtiin väliaikaisena ja työntekijöiden odotettiin palaavan lopulta kotimaihinsa. (Poku ym. 1998; teoksessa Commander & O'Neill 2006, 332.)

Laittoman maahanmuuton turvallistamisen kannalta olennaista on 1970-luvulta lähtien alkanut eurooppalaisten valtioiden taloudellinen kehitys. Työvoiman haluttiin olevan eurooppalaista eikä Euroopan ulkopuolelta tulevaa työvoimaa enää niinkään tarvittu. Christopher Rudolph (2003, 611) argumentoi erityisesti Euroopan taloudellisen kehityksen olleen ratkaiseva ajankohta maahanmuuton liittämiseen yhteiskunnallisen turvallisuuden kontekstiin. Maahanmuuttajista tuli näkyvämpiä johtuen ulkomaisten työntekijöiden sijoittamisesta tietyille alueille erityisesti tuotannon ja tehtaiden läheisyyteen sekä työntekijöiden perheiden seuratussa uuteen kotimaahan. Uskonnolliset ja kulttuurilliset eroavaisuudet lisäsivät maahanmuuttajien näkyvyyttä. Buzanin (1991, 123) mukaan vieras kieli, uskonto tai paikalliset kulttuurilliset traditiot voivat esiintyä uhkana, joita vastaan yhteisön on puolustauduttava.

Ilmapiirin muutoksen seurauksena Ranskan hallitus muodosti tilanteesta vuonna 1968 raportin, jossa tunnustetaan ulkomaisen työvoiman merkitys Ranskan taloudelliselle kehitykselle samalla huomauttaen ranskalaisten sietokyvyn ja suvaitsevuuuden rajallisuudesta. (Silverman 1992; teoksessa Rudolph 2003, 610). Huomionarvoista on kuitenkin tarkentaa, että maahanmuuton turvallistaminen koski ensisijaisesti Pohjois-Afrikan ja Lähi-idän alueelta tulleita työntekijöitä eikä muualta Euroopasta tulleita työntekijöitä. Työnvälitysohjelmien lakkauttamisen seurauksena on selvää, että maahanmuuttajat pyrkivät käyttämään toista reittiä johtaen turvapaikkahakemusten määrän nousuun ja muun muassa Saksassa vuoteen 1980 mennessä määrä saavutti 100 000 turvapaikkahakemuksen rajan. (Rudolph 2003, 611.)

Turvapaikanhakijoista tuli vahvasti poliittinen kysymys selittäen osittain sitä, miksi turvapaikanhakijat ja laittomat maahanmuuttajat liitetään usein toisiinsa. (Huysmans 2002, 755).

Aiemmin esiteltyä Rudolphin argumenttia sivuten Jef Huysmans argumentoi maahanmuuton turvallisistamisen olevan osaltaan seurausta eurooppalaisen talousyhteisön liiallisesta laajenemisesta. Alueen sisäisen vapaan liikkuvuuden mahdollistaminen muodosti turvallisuuskysymyksen EU:n ulkorajojen turvaamisesta eli siitä, kenellä on mahdollisuus hyötyä vapaan liikkuvuuden alueesta. Vapaa liikkuvuus myös sitoo jäsenmaita tiiviimpään yhteistyöhön jokaisen valtion osallistuessa rajavalvontaan yhteisen hyvän vuoksi. Alueen ulkorajojen turvaamisen voidaan katsoa olevan suoraa perustelua sille oletukselle, että ilman ulkorajojen turvaamista vapaan liikkuvuuden alue edistää muun muassa rikollisuutta johtaen suoraan tietyistä maista tulevien ihmisten liittämistä turvallisuuskysymykseen. (Huysmans 2004, 296.) Niin sanottujen kolmansien maiden kansalaisten liikkumista rajoitettiin merkittävästi johtaen jäsenmaiden kansalaisten etuoikeutukseen. Kansallisella tasolla unionin käyttämät menettelytavat epäsuorasti maalaavat maahanmuuttoa turvallisuuskysymyksenä perustellen sitä muun muassa kulttuurillisen yhtenäisyyden säilyttämisenä. (Huysmans 2000, 753.)

2.3. EU:n identiteetti ja sen muutos

Syvenevään integraatioon perustuen Euroopan unionin voidaan katsoa muodostuneen eräänlaiseksi turvallisuusyhteisöksi tarkoituksenaan estää vanhoja virheitä toistumasta, jotka olivat seurausta vallan epätasapainosta sekä alueen pirstaloituneisuudesta (Buzan & Wæver 2003, 353). Turvallisuusyhteisö ei viittaa unionin rooliin merkittävänä sotilaallisena toimijana vaan ennemminkin rauhan ylläpitäjänä useiden integraatioprosessia vahvistaneiden tekijöiden kautta. Jäsenmaat ovat sidoksissa toisiinsa lukuisten alueellisten sopimusten kautta, puhumattakaan yhteisistä poliittisista päätöksentekokeleistä sekä yhteisestä valuutasta (Fligstein ym. 2012, 107). EU:n identiteetti esittäytyy kompleksisena ollen yhtäältä turvallisuus- ja talousyhteisö, mutta toisaalta hakien paikkaansa merkittävänä kansainvälisen politiikan toimijana. Identiteetti on itse määritelty eikä niinkään toisten valtioiden tai muiden toimijoiden määrittelemä. (Nitoiu 2018, 693.) Unionin identiteetin voidaan katsoa lepäävän sen normatiivisten arvojen päällä ja juuri kyseisten arvojen unohtaminen rikkoo EU:n identiteettiä saaden sen toimimaan itseään vastaan. Nobel palkinnon saajan John Humen sanoin ”EU:n pitäisi reagoida

turvallisuuskysymyksiin omien periaatteidensa mukaisesti, jos aikomuksena on estää demokratia kaatamasta itseään.” (Manners 2006, 405. Käännös S.K.)¹

Jäsenmaiden kansalaisten näkökulmasta katsottuna identifioituminen oman valtion kansalaiseksi on selkeästi vielä vahvempaa, kuin unionin kansalaiseksi identifioituminen. Kansallinen identiteetti on Euroopassa vahva nojaten vuosisatoja vanhoihin käsityksiin valtiosta yhtenäisenä ja kollektiivisena toimijana (Stockemer ym. 2020, 887). Kansalaisten vahvempi identifioituminen unioniin vaatii EU-instituutioiden legitimitietin tunnustamista, joka puolestaan edellyttää takeita turvallisuudesta sekä demokratian toimivuudesta (Deciu 2018, 22). Koko unionia uhkaavien kriisien yhteydessä, kuten esimerkiksi vuonna 2007 alkanutta finanssikriisiä tarkastellen voidaan kansalaisten identiteetin katsoa nojaavan vahvemmin omaan jäsenmaahan (Fligstein ym. 2012, 107). Tyytymättömyys unionia ja syvenevää integraatiota kohtaan voi ruokkia muukalaisvihaa luoden vaihtoehtoisia poliittisia liikkeitä sekä korostunutta kansallista protektionismia. Vuonna 2015 Unkarin pääministeri Viktor Orban esitti huolestuneen puheen eurooppalaisen kristinuskon tilasta;

”Tänne tulevat ovat omaksuvat eri uskonnon ja radikaalisti erilaisen kulttuurin. Useimmat heistä eivät ole kristittyjä vaan muslimeja,” [...] ”Tämä on tärkeää, koska Euroopan ja eurooppalaisen identiteetin juuret ovat kristinuskossa. Eikö se ole jo itsessään huolestuttavaa, että eurooppalainen kristinuskko kykenee vain vaivoin pitämään Euroopan kristittynä? Ei ole muita vaihtoehtoja, kuin rajojemme puolustaminen.” (Orban 2015. Käännös S.K.)²

Puheessaan Orban luo selkeää uhkakuvaa etenkin muslimitaustaisista maahanmuuttajista samalla ruokkien ‘me vastaan he’ -vastakkainasettelua sekä ylläpitäen myyttiä ennen olemassa olleesta homogeenisestä yhteisöstä, jonka takaisinsaamiseksi tietynlaiset maahanmuuttajat tulisi jättää pois (Iov ym. 2017, 16; Huysmans 2000, 758). Wendt (1999, 354–357) esittää yhteyden homogeenisyyden käsitteen sekä kollektiivisen identiteetin muodostumisen välillä. Kollektiivinen identiteetti muodostuu oletuksesta, jossa kansalaiset kategorisoivat itsensä samaan ryhmään muiden kanssa. Samaan ryhmään kuuluvat ihmiset ovat toistensa representaatioita jakaen esimerkiksi samoja ominaisuuksia, jotka ovat tietylle ryhmälle tyypillisiä. Näiden ominaisuuksien korostaminen voi luoda tietynlaista diskurssia, jossa ryhmästä poikkeavilta edellytetään samanlaista käyttäytymistä, ja siten konstruoiden kuviteltua yhteisöä. Wendt kritisoi homogeenisyyden liiallista korostamista argumentoiden sen aiheuttavan helposti

¹ “The EU should apply its own normative principles to the security challenge, if we are to stop democracy from defeating itself.”

² “Those arriving have been raised in another religion and represent a radically different culture. Most of them are not Christians, but Muslims,” [...] “This is an important question because Europe and European identity is rooted in Christianity. Is it not worrying in itself that European Christianity is now barely able to keep Europe Christian? There is no alternative, and we have no option but to defend our borders.”

jännitteitä eri ryhmien välille muodostaen kollektiivista identiteettiä uhkaavia tekijöitä. Täten syvenevän integraation voidaan katsoa olevan paradoksaalista luoden yhteiskunnallista turvallisuutta uhkaavia tekijöitä integraation vastustajien argumentoidessa kansallisen identiteetin puolesta. (Buzan & Wæver 2003, 356–359.) EU-vastaisuus luo sirpaloitunutta ja hajanaista unionia, jonka identiteetti muuttuu pois päin kollektiivisesta yhteisöstä, ja siten muodostuen unionin olemassaoloa uhkaavaksi tekijäksi.

3. KIELI KONSTRUOI TODELLISUUTTA

Diskurssianalyysin avulla on mahdollista tutkia tuotettua puhetta tai tekstiä sekä niissä esiintyviä diskursseja. Diskurssianalyysi näkee kielen sosiaalisena konstruktiona, joka on osa tuntemaamme todellisuutta. Diskurssin käsitteellä tarkoitetaan sosiaalisen elämän elementtejä, jotka ovat läheisesti kytkeytyneitä muiden tuntemiemme elementtien kanssa (Fairclough 2003, 3). Diskurssit voidaan nähdä eräänlaisina elämän eri näkökulmien edustajina. Näkökulmat ovat tunteita, uskomuksia ja ajatuksia. Eri diskurssit edustavat eri näkökulmia ja ne ovat sidoksissa ihmisten eriäviin käsityksiin ympäröivästä maailmasta. Eriävät käsitykset taas riippuvat ihmisten asemasta yhteiskunnassa sekä heidän identiteetistään ja suhteestaan muihin ihmisiin. Diskurssit eivät vain esitä maailmaa sellaisena kuin se on, mutta sellaisena kuin se nähdään. Diskursseilla voidaan myös ajatella olevan maailmaa muuttavia merkityksiä ja niiden avulla maailmaa voidaan ohjata tiettyyn suuntaan. (mt. 124.)

Diskurssianalyysiä on yksittäiseksi metodiksi kutsumisen sijaan mahdollista luonnehtia joukoksi erinäisiä tieteellisiä käytänteitä, joista haarautuu erilaisia analyysin muotoja (van Dijk 2008, 2). Michael Foucault'n työ diskurssianalyysin kehittäjänä voidaan katsoa olevan merkittävää niin teoreettisella, kuin empiiriselläkin tasolla (Jørgensen & Phillips 2002, 13). Tutkielmassani keskityn erityisesti kriittiseen diskurssianalyysiin, jonka tunnetuimpina tutkijoita ovat Norman Fairclough, Teun A. van Dijk sekä Ruth Wodak.

3.1. Kriittinen diskurssianalyttinen lähestymistapa

Tutkielman metodiksi valikoitui kriittinen diskurssianalyysi (critical discourse analysis), sillä se keskittyy tarkastelemaan valtaa ja erityisesti vallan väärinkäyttöä sosiaalisen epätasa-arvon sekä epäoikeudenmukaisuuden kontekstissa (van Dijk 2008, 1). Valtaa ja vallan väärinkäyttöä tarkastellaan tässä tutkielmassa erityisesti EU:n toimesta institutionalisoituna rakenteena. Vallankäytön kohteena ovat turvapaikanhakijat sekä laittomat maahanmuuttajat. Tutkielman kannalta olennaista on paikantaa valta ja vallankäyttö analysoitavassa aineistossa.

Kriittisessä diskurssianalyttisessä tutkimuksessa vallan ja vallankäytön voidaan katsoa liittyvän eräänlaiseen valta-asemaan. Valta-asema mahdollistaa tiettyä ryhmää kohtaan kohdistuvan kontrolloinnin esimerkiksi rajoittamalla ryhmän vapauksia tai vaikuttamalla yleiseen mielipiteeseen. Tutkimuksessa keskitytään valta-asemaa vahvistaviin diskursseihin, sillä valta on usein institutionalisoitua, jolloin sen paikantaminen ei ole aina yksinkertaista, koska analysoitava diskurssi voi olla hyvin hienovaraista ja luonnollista. Luonnollisuudella viitataan diskurssin konstruoimisiin 'itsestään selviin totuuksiin', joihin nojaamalla vahvistetaan vallan legitimitettä. Valtaa ja vallankäyttöä paikannetaan aineistosta tunnistamalla niin sanottuja hegemonisia diskursseja, jotka tuottavat konsensusta ja hyväksyntää vallankäytölle. (van Dijk 1993, 254–255.)

Kriittistä kielentutkimusta on tehty jo 1920-luvulta lähtien, mutta vasta 1970-luvulla sen voidaan katsoa saavuttaneen suosiota. Kriittisyys on tullut osaksi diskurssianalyysiä Marxisin sekä myöhemmin Frankfurtin koulukunnan kriittisen teorian mukana viitaten mekanismiin, jonka avulla on mahdollista selittää ja muuttaa sosiaalisia ilmiöitä. Kriittinen diskurssianalyysi näkee diskurssin sosiaalisena tapahtumana, jolloin diskurssit ovat sosiaalisesti muodostuneita. Diskurssit toimivat eräänlaisina tiedonvälityksen välikappaleina ihmisten ja ihmisryhmien välillä. (Fairclough ym. 2011, 394–395.) Tietotekniset edistysaskeleet erityisesti ihmisten väliseen kommunikointiin ja mediaan liittyen heijastavat niin taloudellisia, kuin kulttuurillisia muutoksia. Edellä mainitut mullistukset ovat myös muuttaneet kielen ja kommunikoinnin merkitystä luoden entistä enemmän painoarvoa diskursseille. Ihmisten luomat sosiaaliset käytänteet ovat myös ihmisten toimesta muutettavissa (Chouliaraki & Fairclough 1999, 3–4).

Tutkimuskohteina toimivat useimmiten erilaiset yhteiskunnalliset kysymykset, kuten sosiaalinen epätasa-arvo, vallankäyttö tai epäoikeudenmukaisuus. Aiheet eivät valikoidu vain niiden kiinnostavuuden vuoksi, vaan tutkimuksella on aito pyrkimys yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaamiseen. (van Dijk 2008, 6–7.) Diskurssit toimivat yhtäältä rauhan ylläpitäjänä kuin yhteiskunnan muutosvoimana, sillä niiden vahva yhteys sosiaaliseen maailmaan mahdollistaa myös vallan tutkimisen (Fairclough ym. 2011, 395). Faircloughin edustama kriittisen diskurssianalyysin suunta painottaa diskurssien roolia erityisesti sosiaalisen maailman konstruoinnissa. Keskeistä on muutos ja sen tutkiminen intertekstuaalisuuden kautta. Intertekstuaalisuus on eräänlainen työkalu, jonka avulla on mahdollista tutkia diskurssien muutosta huomioiden myös aiempien diskurssien rooli. (Jørgensen & Phillips 2002, 7.) Diskurssit eivät ole ainoastaan muodostavia tekijöitä, vaan myös muodostettuja kommunikoinnin välineitä, joiden avulla vaihdetaan tietoa, identiteettejä ja vaikutetaan sosiaalisten

suhteiden muodostumiseen (mt. 65). Aiemmin muodostetut käsitykset vaikuttavat myös nykyhetkeen ja onkin olennaista ymmärtää diskurssien kehitykseen vaikuttaneet tapahtumat.

Fairclough kritisoi kielitieteilijöitä liian pinnallisesta otteesta, sillä pelkkä tekstin analysointi ei riitä osoittamaan kielen yhteiskunnallista ja kulttuurillista yhteyttä (Jørgensen & Phillips 2002, 66). Kriittinen diskurssianalyysi pohtii kieltä ja sen merkitystä sosiaalisena konstruktiona. Kieli heijastaa puhujan ideologiaa ja asenteita, jolloin sanoilla voi mahdollisesti olla myös sosiaalisia seurauksia. Diskurssien yhteiskunnallisesti rakentavaa roolia on mahdollista katsoa kolmesta eri näkökulmasta:

1. Diskurssit rakentavat sosiaalista identiteettiä
2. Diskurssit muodostavat suhteita ihmisten ja ihmisryhmien välille
3. Diskurssit rakentavat ihmisten tietämystä sekä uskomuksia. (Fairclough 1992, 64.)

Kuinka identifioida erilaiset diskurssit tutkimusaineistosta? Diskurssit voivat olla a) tietyn maailmamme osan representaatio tai b) representaatio tietyistä perspektiivistä. Täten aineistosta on mahdollista identifioida keskeisimmät teemat sekä tietty perspektiivi, jonka kautta diskursseja tarkastellaan. Selkeintä on tietysti keskittyä diskurssissa käytettäviin sanavalintoihin, mutta sen lisäksi olennaisena pidetään sitä, miten eri diskurssit rakentavat maailmaa sekä millaisia semioottisia suhteita ne luovat eri maailmojen välille. (Fairclough 2003, 129.) Perimmäisten kieleen vaikuttavien tekijöiden muuttaminen vaatii niin makro-, kuin mikrotason tutkimusta ja kriittinen diskurssianalyysi onkin useimmiten monitieteellistä (Fairclough 2010, 39; van Dijk 2008, 86).

3.2. Valta ja hegemoniset diskurssit

Tutkittaessa valtarakenteita kriittisen diskurssianalyysin avulla on olennaista ymmärtää vallan merkitys diskurssissa. Tutkimus keskittyy niin diskurssien rooliin vallan ja valtasuhteiden ylläpitäjänä, kuin vallan ja valtasuhteiden vaikutukseen diskurssien muodostumisessa. (Fairclough 1992, 12, 36.) Vallankäyttö on sidottu niin yhteiskunnan normeihin sekä instituutioihin, joiden kautta vallankäyttö voidaan nähdä normalisoituna, jolloin sitä voi olla haasteellista havaita. Kriittinen diskurssianalyysi ei suoraviivaisesti osoita tarinan pahan- ja hyväntekijöitä, vaan pyrkii diskursseja tutkimalla osoittamaan olemassa olevia valtarakenteita, joiden muodostuminen on useimmiten paikannettavissa historiallisten tapahtumien kautta. (van Dijk 1993, 255.)

Valta nähdään olevan sidoksissa sosiaalisiin ilmiöihin sekä myös niiden rakentama. Hegemonisen aseman saavuttaneiden diskurssien tarkastelu viittaa aineistossa esiintyvien dominoivien diskurssien

tutkimukseen. Hegemonisia diskursseja tutkittaessa on mahdollista keskittyä joko valtaan diskurssien välisissä suhteissa tai vaihtoehtoisesti valtaan diskurssissa. On syytä kuitenkin täsmentää, että edellä mainitut näkökulmat ovat toisiinsa sidoksissa. Tässä tutkielmassa valittu näkökulma keskittyy diskursseissa esiintyvään valtaan, jolloin tutkimuksen painopiste on eräänlaisissa 'itsestään selviksi totuuksiksi' muodostuneissa diskursseissa, jotka ovat muita diskursseja selkeästi keskeisemmässä roolissa. (Jokinen & Juhila 2016, 76.) Fairclough painottaa intertekstuaalisuuden ja hegemonisten diskurssien yhteyden tärkeyttä, sillä niiden avulla on hedelmällistä tutkia diskurssien prosesseja hegemonisissa diskursseissa. Vain intertekstuaalisuutta tutkiessa ei ole mahdollista paikantaa valtaa ja vallankäyttöä, joten tutkimuksen tueksi tarvitaan vallan tutkimiseen vaadittavia työkaluja, jotka mahdollistavat esimerkiksi vallan rakentumiseen liittyvien sosiaalisten prosessien tarkastelun. (Fairclough 1992, 103.) Valtaa ja valtasuhteita tutkiessa on syytä tiedostaa diskurssien konstruoima todellisuus ja tietynlaiset ideologiset seuraukset. Fairclough liittää ideologian osaksi diskurssin rakenteita, jolloin ideologian voi tulkita vaikuttavan tiettyjen tapahtumien syntyyn. Ideologian vaikutukset ovat ajan saatossa ikään kuin kasaantuneet sekä muodostuneet osaksi käytäntöjä. Näin ollen, Fairclough väittää ideologian vaikuttavan diskurssiin, jotka itsessään luovat ja vaikuttavat erilaisiin valtasuhteisiin. (mt. 91.)

Hegemonisten diskurssien identifiointi tapahtuu aineiston huolellisella läpikäymisellä. Keskeistä on tunnistaa usein ja useissa eri yhteyksissä esiintyvä diskurssi tai osa siitä. Mitä vähemmän vaihtoehtoja jollekin tietylle asialle esitetään, sitä voimakkaammasta diskurssista on kyse. (Jokinen & Juhila 2016, 80.) Tutkija pyrkii tunnistamaan aineistossa esiintyviä merkityssysteemejä eli toistuvia yhtäläisyyksiä diskursseissa ja siten paikantamaan diskurssin vakiintumisprosessia. Vakiintumisprosessilla tarkoitetaan asetelmaa, jossa tietty maailmaa kuvaava todellisuus syrjäyttää vaihtoehtoiset todellisuudet. Prosessin tunnistamiseksi aineistosta pyritään tunnistamaan seuraavia ulottuvuuksia: a) mitä diskurssissa sanotaan tai tehdään, b) millaiset suhteet vallitsevat toimijoiden välillä sekä c) millaisiin subjektipositiioihin ihmisiä on määritelty. (mt. 85–88.)

Tutkimusta on mahdollista tehdä ilman 'oikean' todellisuuden paljastamista, mutta voi olla tutkimuksen kannalta olennaista paneutua hegemonisten diskurssien luonteeseen sekä tarkastella diskurssien aseman mahdollistavaa prosessia. (Jokinen & Juhila 2016 94–95.) Esimerkkinä voidaan pitää tämän tutkielman aineistoa, jossa laittomat maahanmuuttajat ja turvapaikanhakijat esitetään tietynlaisella tavalla, joka osaltaan oikeuttaa turvallistamisen. Turvallistamista oikeuttavat diskurssit vahvistavat vallankäytön

legitimiteettiä. Seuraavassa alaluvussa esittelen kolme tyypillisintä analyysissä käytettävää työkalua tutkielman aineiston valossa.

3.3. Naturalisaatio, yhteinen hyväksyntä ja kulttuuriset konventiot

Naturalisaatio viittaa tiedon tai käytäntöjen esittelemiseen eräänlaisina luonnollisina itsestäänselvyyksinä. Tällöin tieto tai käytänteet ovat enemmän luonnon kuin ihmisten sanelemia. Yksinkertaistavaa naturalisointia käytetään, kun halutaan esittää kohteen tietty ominaisuus perusolettamuksena, joka ei vaadi sen enempää tarkennusta. Aineiston kontekstissa esimerkki yksinkertaistavasta naturalisoinnista on erilaisten identiteettien jakaminen *subjektipositioihin*, jotka luokittelevat maahanmuuttajat kolmeen eri ryhmään; 1. lailliset maahanmuuttajat 2. laittomat maahanmuuttajat 3. turvapaikanhakijat. (Jokinen & Juhila 2016 90–91.)

Yhteinen hyväksyntä tiedon tai käytänteen legitimiteettiin perustuu useimmiten erinäisten asiantuntijoiden tekemille tutkimuksille tai vaihtoehtoisesti usean henkilön konsensukseen jostakin asiasta (Jokinen & Juhila 2016, 91). Aineiston kontekstissa yhteinen hyväksyntä esiintyy muun muassa korkeiden EU-toimielinten kautta. Esimerkiksi korkean edustajan sekä komission käynnistämä strateginen tarkastelu muuttoliikkeen hallitsemiseksi luo diskurssille sen vaatimaa legitimiteettiä. Yhteistyö unionin jäsenmaiden kanssa luo puolestaan konsensusta.

Kulttuuriset konventiot ovat eräänlaisia tulkintaresursseja, joiden avulla voidaan uusintaa tiettyä diskurssia ja siten vahvistaa sen hegemonista asemaa. Diskurssissa esiintyy silloin esimerkiksi tietynlaista valistunutta humanismia tai rationalistista ajattelua. (Jokinen & Juhila 93.) Kulttuurisia konventioita esiintyy aineistossa muun muassa laittoman muuttoliikkeen houkuttelevuuden vähentämistä edistävien keinojen kautta. Tiukempaa muuttoliikepolitiikkaa perustellaan ihmisten kärsimysten estämisellä, sillä ihmissalakuljettajien armoille joutuminen tai laittomana maahanmuuttajana unionin alueelle päätyminen johtaa epävarmaan toimeentuloon sekä hyväksikäytölle altistumiselle. Kyseisessä perustelussa yhdistyvät niin valistunut humanismi, kuin rationaalinen ajattelu; ei haluta lisätä jo ennestään kärsivien ihmisten vaikeuksia.

4. EUROOPPALAINEN MUUTTOLIIKEPOLITIikka

Kandidaatintutkielmani primääriaineistona toimii vuonna 2015 julkaistu Euroopan muuttoliikeagenda. Euroopan muuttoliikeagenda on Euroopan komission tiedonanto ja se on hyväksytty Euroopan

parlamentin sekä Euroopan neuvoston toimesta. Kyse on kymmenkohtaisesta suunnitelmasta välittömien toimien aloittamiseksi yhtenäisen sekä kokonaisvaltaisen lähestymistavan luomiseksi kasvaneeseen muuttoliikkeeseen. (Euroopan komissio 2015, 2.) Agenda kuvaa unionin reagointia sen muuttoliikepolitiikan rajallisuuteen silloisen tilanteen valossa ja esitettyjen toimien tavoitteena on luoda unionin muuttoliikepolitiikasta oikeudenmukainen, vakaa ja realistinen (Euroopan komissio 2015, 7). Agenda on aineistona hieman liian pitkä kandidaatintutkielman aineistoksi, joten keskityn käsittelemään erityisesti neljää muuttoliikeagendassa mainittua toimintalohkoa muuttoliikkeen hallinnan parantamiseksi. Toimintalohkot ovat 1. Laittoman muuttoliikkeen houkuttelevuuden vähentäminen, 2. Rajaturvallisuus – ihmishenkien pelastaminen ja ulkorajojen turvaaminen, 3. Euroopan velvollisuus suojella: vahva yhteinen turvapaikkapolitiikka ja 4. Laillista muuttoliikettä koskeva uusi politiikka.

Euroopan muuttoliikeagendan lisäksi analysoin vuosina 2014–2019 Euroopan komission puheenjohtajana toimineen Jean-Claude Junckerin unionin tilaa käsittelevää puhetta (2015), joka pidettiin noin neljä kuukautta komission julkaiseman Euroopan muuttoliikeagendan julkaisemisen jälkeen. EU:n tilaa käsittelevä puhe pidetään joka syksynä ja siinä komission puheenjohtaja tarkastelee edellisen vuoden saavutuksia sekä asettaa suuntaviivoja seuraavalle vuodelle. Puheessa käsitellään myös EU:n kohtaamia haasteita sekä esitellään komission laatimia tulevaisuuden visioita. Syyskuussa 2015 pidetty puhe painottaa unionin ja sen jäsenmaiden välistä rehellisyyttä, yhtenäisyyttä sekä solidaarisuutta. Puhe koostuu neljästä osiosta käsitellen muun muassa EU:n taloudellista tilannetta sekä ulkopoliittikkaa. Keskityn analysoimaan unionin muuttoliikepolitiikkaa koskevaa osiota, sillä se on tämän tutkielman kannalta olennaista. Kandidaatintutkielmani primääriaineistoksi valikoitui juuri kyseinen aineisto sen koskettaessa ajankohtaa, jolloin unionin ulkorajoille kohdistunut muuttoliike on ollut korkeimmillaan, ja siten pystyäkseen havainnoimaan muuttoliikkeen intensiteetin vaikutusta komission ehdotuksiin EU:n muuttoliikepoliittisesta linjasta. Euroopan komissio on keskeinen EU:n toimielin ja sen ydintehtäviin kuuluu lainsäädännöllinen valmistelu sekä se toimii olennaisesti unionin strategisten suuntaviivojen asettamisessa.

Aloitan aineiston huolellisen läpikäymisen ja pyrin siten tunnistamaan aineistossa esiintyvät hegemoniset diskurssit sekä maahanmuuton turvallistamisen yhteiskunnallisen turvallisuuden kontekstissa. Aineiston ollessa poliittisen instituution tuottamaa on syytä pitää mielessä kielenkäytön tietynlainen hienovaraisuus sekä tunnistamaan institutionalisoidut valtarakenteet. Haasteellista onkin tunnistaa aineistosta tietyt hegemoniset diskurssit, sillä ne eivät luonteestaan huolimatta ole aina välttämättä selkeästi havaittavissa. (Jokinen & Juhila 2016, 80.) Diskurssi voi muodostua muun muassa erilaisista metaforista, joiden

perimmäisenä tarkoituksena voi olla yleiseen mielipiteeseen vaikuttaminen. (van Dijk 1993, 255; Buzan ym. 1998, 124.)

Analyysiä tehdessä on huomionarvoista pitää mielessään oma positioni tutkijana sekä sen vaikutus siihen, millaista vuoropuhelua käyn aineiston kanssa. Tutkijan positiolla on mahdollisesti vaikutusta myös siihen, millaisia tulkintoja hän tekee hegemonisista diskursseista. (Jokinen & Juhila 2016, 103.) Olennaista on lisäksi tiedostaa hegemonisen aseman saavuttaneiden diskurssien tulkinnan rajallisuus, sillä niitä tutkimalla on mahdollista paikantaa laittomien maahanmuuttajien sekä turvapaikanhakijoiden turvallistamista vain yhdestä osasta eurooppalaista muuttoliikepolitiikkaa. Tämän tutkielman asettamissa puitteissa olisi mahdotonta tutkia kaikki eurooppalaisessa muuttoliikepolitiikassa ilmentyvä laittomien maahanmuuttajien sekä turvapaikanhakijoiden turvallistaminen, sillä kyseessä on hyvin laaja ja monesta toimijasta koostuva kokonaisuus.

4.1. Vastuunjakodiskurssi

Ensimmäinen Euroopan muuttoliikeagendasta tunnistamani hegemoninen merkityssystemi liittyy EU:n identiteettiin ja siitä rakentuvaan vastuunjakodiskurssiin. Jäsenmaiden keskinäistä luottamuksen puutetta perustellaan turvapaikkajärjestelmän hajanaisuudella sekä tehokkaan operatiivisen yhteistyön puuttumisella (Euroopan komissio 2015, 11–15.) Keskeisenä ongelmana diskurssi esittelee Dublin-järjestelmän toimimattomuutta ja siitä johtuvaa epäreilua 'vastuunjako' turvapaikanhakijoiden vastaanottamisessa. EU-jäsenmaiden keskinäiset haasteet ovat tutkimuskysymyksen kannalta olennaisia, sillä ne ovat keskeinen peruste laittoman maahanmuuton turvallistamisen oikeuttamiseksi. Vastuunjakodiskurssissa esiintyy niin laittoman maahanmuuton, kuin turvapaikanhakijoiden liittämistä yhteiskunnallisen turvallisuuden valossa. Turvallistaminen esiintyy kilpailuasetelman luomisena jäsenmaiden kansalaisten sekä laittomien maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden kesken sekä rakentaen yhteyttä laittoman maahanmuuton ja toimimattoman palautusjärjestelmän välille.

”Tällä (turvapaikkapolitiikan hajanaisuudella) on suora vaikutus turvapaikanhakijoihin, jotka pyrkivät 'turvapaikkashoppailemaan', mutta myös EU:n yleiseen mielipiteeseen: se edistää tunnetta, että nykyinen järjestelmä on pohjimmiltaan epäoikeudenmukainen. EU:lla on kuitenkin säännöt, joiden pitäisi jo luoda perusta keskinäiselle luottamukselle. Kehittämällä näitä sääntöjä edelleen on mahdollista aloittaa puhtaalta pöydältä.” (Euroopan komissio 2015, 13.)

“Euroopan yhteisen turvapaikkajärjestelmän vahvistaminen tarkoittaa myös tiukempaa lähestymistapaa väärinkäytöksiin. Liian monet hakemukset ovat perusteettomia: vuonna 2014 turvapaikkahakemuksista 55 prosenttia johti kielteiseen päätökseen ja tiettyjen kansallisuuksien osalta lähes kaikki turvapaikkahakemukset hylättiin.” (Euroopan komissio 2015, 13.)

“Vaikka viimeisimmät lainsäädännön parannukset ovat vasta vuodelta 2014, järjestelmä turvapaikkahakemusten käsittelyä koskevien vastuiden jakamiseksi (ns. Dublin-järjestelmä) ei toimi niin kuin sen pitäisi. Vuonna 2014 viisi jäsenvaltiota käsitteli 72 prosenttia kaikista turvapaikkahakemuksista EU:n alueella.” (Euroopan komissio 2015, 14.)

Vastuunajakodiskurssissa käytetään termiä ‘turvapaikkashoppailijat’, jonka voi aineiston kontekstissa tulkita viittaavan henkilöihin, jotka eivät ole oikeutettuja turvapaikkaan, mutta siitä huolimatta hakevat turvapaikkaa hyötyäkseen siitä taloudellisesti. Diskurssi konstruoi niin sanottuja turvapaikkashoppailijoita järjestelmän väärinkäyttäjinä, jotka siten luovat epäluottamusta jäsenmaiden välille. Laittomien maahanmuuttajien sekä turvapaikanhakijoiden oikeus erinäisiin sosiaalietuuksiin on maahanmuuttokeskustelua usein raamittava argumentti. Kysymys siitä, kenellä on oikeus saada valtion sosiaalietuuksia kärjistää mielipiteitä ja toimii yhtenä perusteluna laittoman maahanmuuton sekä turvapaikanhakijoiden turvallisimmalle. Sosiaalietuuksista keskusteltaessa syntyy helposti vastakkainasettelua, jolloin kyseenalaistetaan laittomien maahanmuuttajien oikeus saada kyseisiä etuuksia sekä luoden laittomista maahanmuuttajista kilpailijoita niin työmarkkinoilla kuin sosiaalietuuksien saajina. (Huysmans 2000, 767–768.) Vastuunajakodiskurssista on tulkittavissa vallankäytölle tyypillisiä elementtejä esittäen laittomien maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden negatiivista vaikutusta jäsenmaiden kansalaisten oikeuksiin ja siten muodostaen kuvaa EU:n jäsenmaiden kansalaisista väärinkäytön uhreina (van Dijk 1993, 264–265).

Mahdollisuus niin sanotusti turvapaikkashoppailla johtuu vastuunajakodiskurssin mukaan Dublin-järjestelmän toimimattomuudesta. Järjestelmän toimimattomuudella viitataan turvapaikanhakijoiden epätasaisella jakaantumisella vain muutaman valtion käsitellessä suurimman osan turvapaikkahakemuksista johtaen lopulta Dublin-järjestelmän romahdukseen (Menendez 2016; teoksessa Stockemer ym. 2019, 886). Dublin-järjestelmän ylläpitämien valtarakenteiden paljastuminen vaatii historiallista tulkintaa, sillä valta voi olla sisäänrakennettuna eri instituutioissa ja käytänteissä. 90-luvun lopussa käyttöön otettu Dublin-järjestelmä edellyttää sen jäsenmaan prosessoimaan turvapaikanhakijan hakemuksen, johon turvapaikanhakija ensimmäiseksi saapuu. Turvapaikanhakijan näkökulmasta järjestelmä tekee prosessista tehokkaamman ja ehkä jopa vähentäen aikaa, jonka henkilö joutuu viettämään erilaisissa säilöönotto- tai vastaanottokeskuksissa. Huomionarvoista on ymmärtää järjestelmän alkuperäinen tarkoitus, joka on turvapaikkahakemusten määrän vähentäminen. Dublin-järjestelmä vaikuttaa merkittävästi turvapaikanhakijan mahdollisuuksiin saada positiivinen turvapaikkapäätös estäen turvapaikanhakijoiden pääsyä länsieurooppalaisiin maihin sekä sivuuttaen suoraan turvapaikanhakijan henkilökohtaiset preferenssit mahdollisesta tulevasta kotimaastaan. (Huysmans 2000, 756; Bartel ym. 2020, 41.) Näin ollen, on turvallista argumentoida Dublin-järjestelmän

ylläpitävän valtarakenteita, sillä sen merkitys unionin alueelle pyrkivän ihmisen elämään on huomattava. Turvapaikanhakijan näkökulmasta ei ole yhdentekevää mistä maasta hän hakee ensimmäisenä turvapaikkaa, sillä turvapaikkaprosessissa voi olla myös maakohtaisia eroavaisuuksia.

Vastuunjakodiskurssi painottaa EU:n ja sen jäsenmaiden välistä yhtenäisyyttä, jota olisi mahdollista vahvistaa yhtenäisemmällä muuttoliikepolitiikalla. Diskurssi konstruoi todellisuutta, jossa toimimaton järjestelmä toimii laittoman maahanmuuton kannustimena. (Euroopan komissio 2015, 7–10.) Toimimattoman ja puutteellisen järjestelmän sekä laittoman maahanmuuton välinen yhteys esitetään diskurssissa eräänlaisena luonnollisena totuutena sivuuttaen unionin alueelle pyrkivien ihmisten todelliset motiivit sekä ihmisoikeudet. Yksinkertaistavalla naturalisoinnilla tulijoiden yksilöllisiä motiiveja on mahdollista esittää perusolettamuksena, jotka eivät vaadi tarkempaa tarkastelua.

“Turvapaikanhakijat, joiden hakemus on hylätty ja jotka yrittävät välttää palautusta, viisumin rauettua maahan jääneet henkilöt ja laittomina siirtolaisina pysyvästi maassa asuvat henkilöt muodostavat vakavan ongelman. Tämä heikentää luottamusta järjestelmään ja antaa syykkeitä niille, jotka haluavat kritisoida maahanmuuttopolitiikkaa ja leimata tulijat.” (Euroopan komissio 2015, 7.)

“Nopeamman palauttamisjärjestelmän on kuljettava käsi kädessä niiden menettelyjen ja normien noudattamisen kanssa, joiden ansiosta Eurooppa pystyy varmistamaan palautettavien henkilöiden inhimillisen ja kunnioittavan kohtelun ja pakkokeinojen oikeasuhtaisen käytön perusoikeuksien ja palauttamiskiellon periaatteen mukaisesti.” (Euroopan komissio 2015, 11.)

Huomionarvoista on vastuunjakodiskurssissa konstruoitu yhteys laittomien maahanmuuttajien ja maahanmuuttovastaisuuden lisääntymisen välillä. Maahanmuuttovastaisuuden voimistuminen liitetään usein voimistuneeseen nationalismiin sekä syvenevän integraation vastustamiseen, jolloin sen lisääntymisen voi siten tulkita olevan uhka niin maahanmuuttajille, kuin EU:n yhtenäisyydelle. Diskurssista on mahdollista tunnistaa turvallistamiselle tyypillistä retoriikkaa välittömien toimien tärkeydestä vaatiessa muun muassa lainsäädännöllisiä uudistuksia.

Diskurssissa mainittu palauttamisjärjestelmä tarkoittaa kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden henkilöiden palauttamista lähtömaahan. Palauttamisjärjestelmän tehottomuus toimii laittoman maahanmuuton kannustimena ja siitä syystä järjestelmän tulisi olla tehokkaampi. Tehokkuutta järjestelmään pyritään saamaan Euroopan raja- ja merivartiovirasto Frontexin roolia vahvistamalla. Palauttamisjärjestelmä sekä erilaiset valtiokohtaiset takaisinottosopimukset (readmission agreement) heijastavat suoraan unionin harjoittamassa muuttoliikepolitiikassa esiintyvää vallankäyttöä. Sen voi myös epäsuorasti tulkita olevan ratkaisu maahanmuuttovastaisuuden lisääntymisen estämiseksi, jonka voi katsoa olevan haitallista EU:n yhtenäisyydelle. Huolimatta siitä, että diskurssi painottaa

palautettavien henkilöiden inhimillistä ja kunnioitettavaa kohtelua on syytä tiedostaa, että palauttamisjärjestelmä toimii ristiriidassa kansainvälisen palauttamiskiellon kanssa. YK:n pakolaisten asemaa koskevassa yleissopimuksessa määritelty palauttamiskiellon periaate tarkoittaa tiivistettynä sitä, että henkilöä, joka on joutunut lähtemään kotimaastaan hänen turvallisuutensa ollessa siellä uhattuna, ei tulisi palauttaa takaisin kyseiseen maahan. Henkilön palauttaminen kotimaahan edellyttäisi ripeitä valtiollisia toimia henkilön turvaa uhkaavien tekijöiden poistamiseksi. (Petru-Viorel 2020, 30 & 37.)

4.2. Rajaturvallisuusdiskurssi

Rajaturvallisuusdiskurssi painottaa EU:n ulkorajojen tehokasta suojelua Välimerellä käynnissä olevan kriisin vuoksi. Ulkorajojen vahvistamisen voi katsoa olevan jatkumoa unionin vapaan liikkuvuuden alueen suojelemiseksi eli määrittelylle siitä, kuka on oikeutettu liikkumaan alueella. Kuten jo vastuunajakodiskurssi osoitti, kriisin hallitsemiseksi on välttämätöntä muuttaa sekä vahvistaa unionin ulkorajoilla toimivien raja- ja rannikkovartiostojen oikeusperustaa sekä toimivaltuuksia.

Viime vuosikymmeninä EU on muuttanut linjaansa koskien sen harjoittamaa naapuruuspolitiikkaa. EU:n linja kohtelee naapurivaltioita eräänlaisina puskurivyöhykkeinä ja etenkin pohjoisafrikkalaisille valtioille EU on lahjoittanut taloudellista tukea rajaturvallisuuden kehittämiseen vastineeksi maiden kyvykkyydestä pitää tulijat omien rajojensa sisällä. Yhteistyö laittoman maahanmuuton estämiseksi johti 18 vuotta kestäneen asevientikiellon purkamiseen EU:n ja Libyan välillä vuonna 2001, jonka seurauksena Libyan rajavartiolaitokselle pystyttiin toimittamaan tarvittavaa kalustoa entistä tiukempien rajojen ylläpitämiseksi. (De Haas 2008, 1307–1310.) ”Frontex voisi tukea aloitteita tärkeimmissä Afrikan maissa ja naapuruuspolitiikan maissa, ja niille voidaan myöntää EU:n rahoitusta” [...] “Tavoitteena pitäisi olla rajaturvallisuuden parantaminen sekä Pohjois-Afrikan maiden valmiuksien lisääminen puuttua tilanteeseen ja pelastaa hädässä olevia siirtolaisia.” (Euroopan komissio 2015, 12.) Diskurssista voi paikantaa tietynlaista valistunutta humanismia perustellen Frontexin roolin kasvattamista siirtolaisten pelastamiseksi esimerkiksi Välimeren ylityksissä. Olennaista on kuitenkin tiedostaa, että Frontexin roolia kasvattamalla EU tehostaa valvontaa sen maa- ja merirajoilla, jonka voi tulkita olevan keino estää ihmisten pääsyä unionin alueelle. Artikkelissaan Violeta Moreno-Lax nimeää kyseisen ilmiön ’pelastaminen ilman suojelua’ -paradigmaksi. Paradigma esittää Frontexin resurssien kasvattamisen ihmishenkien pelastamisen varjolla keinoksi estää laitonta maahanmuuttoa. Käytännössä se voi tarkoittaa muun muassa sitä, että tietystä maasta Välimeren yli tullut alus voidaan palauttaa oletettuun lähtömaahan sivuuttaen tulijoiden todelliset motiivit, jotka ovat vaikuttaneet lähtöpäätökseen alun perinkin. (Moreno-Lax 2018, 133.) Näin ollen on turvallista väittää, että Frontexin roolin

kasvattaminen on suoraa vallankäyttöä rajoittaen merkittävästi ihmisten pääsyä unionin alueelle sekä vahvistaen laittoman maahanmuuton turvallistamista.

Välittömät lainsäädännölliset muutokset sekä asian nostaminen poliittisen agendan yläpuolelle ovat turvallistamiselle tyypillisiä elementtejä (Buzan ym. 1998, 24). Rajaturvallisuusdiskurssi vie laitonta maahanmuuttoa yhteiskunnallisen turvallisuuden käsitteestä kohti sotilaallisen turvallisuuden (military security) käsitettä. ”Eurosurin³ käyttöönotto on toiminut hyvänä mallina, jota on syytä kehittää edelleen ja jota kaikkien merirajojen valvontaan osallistuvien siviili- ja sotilasviranomaisten pitäisi käyttää täysimääräisesti.” (Euroopan komissio 2015, 12). Sotilaallinen turvallistaminen on alun perin nähty turvallistamisen perinteisenä muotona viitaten ensisijaisesti valtion kykyyn puolustautua sitä uhkaavilta sisäisiltä tai ulkoisilta sotilaallisilta uhilta. Valtiot saattavat turvautua sotavoiman käyttöön myös uhkaavia ei-sotilaallisia tekijöitä vastaan, kuten rajaturvallisuusdiskurssi osoittaa. Buzanin mukaan yhteiskunnallista turvallisuutta uhkaava tekijä on usein osa laajempaa sotilaallisesta sekä poliittisesta turvallisuudesta koostuvaa kokonaisuutta. (Buzan ym. 1998, 50; Buzan 1991, 122.) Sotilasviranomaisten toimivaltuuksien lisääminen vaikuttaa merkittävästi siihen, millaiseksi turvallisuushaksi laitton maahanmuutto määritellään, sillä on myös sotilasviranomaisten tehtävä reagoida uhkaavaksi määriteltyä toimijaa vastaan tietyllä tavalla. Tämä vaikuttaa olennaisesti siihen, että laitton maahanmuutto turvallistetaan niin yhteiskunnallisessa, kuin sotilaallisessa kontekstissa ihmisoikeuksien turvaamisen sijaan. (Huysmans 2000, 757.)

Sotilaallisen turvallistamisen lisäksi rajaturvallisuusdiskurssi esittelee erilaisia työkaluja, joiden avulla on mahdollista kontrolloida EU:n alueelle saapuvien ihmisten liikkeitä sekä kerätä heistä tietoja. Agenda esittelee muun muassa eräänlaisen rekisterin perustamista, jonka avulla kolmansien maiden kansalaisten rajanylityksiä on mahdollista rekisteröidä. Lisäksi esitellään sormenjälkien järjestelmällistä ottamista osana rajaturvallisuuden lisäämiseksi tähtääviä keinoja. (Euroopan komissio 2015, 12–14.) Rajaturvallisuusdiskurssi perustelee ulkorajojen turvaamista painottaen erityisesti tiettyjen maiden kansalaisten vapauksien rajoittamista. ”Näiden järjestelmien täysimääräinen käyttö voi parantaa rajaturvallisuutta Euroopan valmiuksia vähentää laitonta muuttoliikettä ja palauttaa laittomat siirtolaiset.” (Euroopan komissio 2015, 12). Tämä vahvistaa myös diskurssin vakiintumisprosessia, joka viittaa diskurssin luomaan todellisuuteen sivuuttaen vaihtoehtoiset todellisuudet. Diskurssi konstruoi todellisuutta, jossa tietyn maan kansalaiset ovat uhka ja siten heidän pääsyään unionin alueelle tulee rajoittaa sekä tarvittaessa kerätä ihmisistä biometristä dataa eli esimerkiksi sormenjälkiä. Täten on

³ Eurosur on Euroopan unionin rajavalvontajärjestelmä.

mahdollista tulkita diskurssissa esiintyvän vallankäytön olevan vahvasti institutionalisoitua esiintyen erilaisten EU:n ulkorajojen turvaamiseen erikoistuneiden toimijoiden kautta, joilla on suora vaikutus tietyistä maista tulevien ihmisten elämään.

4.3. Hegemoniset diskurssit unionin tilaa käsittelevässä puheessa

Vastuunjako- sekä rajaturvallisuusdiskurssi esiintyvät myös vuonna 2015 toimineen Euroopan komission puheenjohtajan, Jean-Claude Junckerin EU:n tilaa käsittelevässä puheessa. Puhe painottaa jäsenmaiden erimielisyyksistä johtuvia ongelmia sekä käynnissä olevan kriisin politisoinnin ja hallinnan tärkeyttä. Juncker korostaa erityisesti solidaarisuutta konflikteja pakenevia ihmisiä kohtaan huomauttaen silti EU:n yhtenäisyyden kärsivän muuttoliikkeen intensiteetin johdosta. ”Paljon syyttelyä on tapahtunut viime aikoina. Jäsenmaat ovat syyttäneet toisiaan liian riittämättömistä tai vääristä toimista. Syyttävät sormet osoittavat yhä useimmin Brysseliin.” (Juncker 2015. Käännös S.K.)⁴ Yhtäläisyyksiä on mahdollista paikantaa Euroopan muuttoliikeagendan sekä EU:n tilaa käsittelevän puheen välillä. Puheessa esiintyvä vastuunjakodiskurssin merkityssysteemi koostuu laittomien maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden turvallistamisesta perustellen sitä EU:n yhtenäisyyden säilyttämisenä. Puheessaan komission puheenjohtaja viittaa usein myös käynnissä olevaan tilanteeseen kuvaillen sitä kriisinä tai haasteena. ”Tarvitsemme välittömiä toimia. Emme voi jättää Italiaa, Kreikkaa ja Unkaria yksin.” (Juncker 2015. Käännös S.K.)⁵ Turvapaikanhakijat muodostavat puheessa erityisesti Italialle, Unkarille ja Kreikalle haasteita, joiden ylitsepääsemiseksi muiden jäsenmaiden tulisi osoittaa solidaarisuutta.

” Sen takia sanoin viime syyskuussa haluavani johtaa poliittista komissiota. Todella poliittista komissiota. Sanoin tämän siksi, koska en usko, että voimme tai, että meidän täytyisi politisoida kaikki. Sanoin sen siksi, koska uskon, että nämä valtavat haasteet, jotka Eurooppa juuri nyt kohtaa niin sisäisesti kuin ulkoisesti, eivät jätä meille muuta vaihtoehtoa, kuin kohdata ne hyvin poliittisesta näkökulmasta, poliittisilla keinoilla pitäen päätöstemme poliittiset seuraukset mielessämme. ” [...] ”Mitä tahansa poliittisella tai lainsäädännöllisellä agendalla onkaan, tänään pääpaino on pakolaiskriisin tunnistamisessa.” (Jucker 2015. Käännös S.K.)⁶

⁴ ” There has been a lot finger pointing in the past weeks. Member States have accused each other of not doing enough or of doing the wrong thing. And more often than not fingers have been pointed from national capitals towards Brussels.”

⁵ ” We now need immediate action. We cannot leave Italy, Greece and Hungary to fare alone.”

⁶ ” This is why I said last September before this House that I wanted to lead a political Commission. A very political commission. I said this not because I believe we can and should politicise everything. I said it because I believe the immense challenges Europe is currently facing – both internally and externally – leave us no choice but to address them from a very political perspective, in a very political manner and having the political consequences of our decisions very much in mind.” [...] “Whatever work programmes or legislative agendas say: The first priority today is and must be addressing the refugee crisis.”

Vastuunjakodiskurssi konstruoi tilannetta kriisinä tai haasteena, jotka kuvaavat tilanteen erityisen hankalaa luonnetta ja sen selättämiseksi Juncker vaatii asian politisointia. Kuten jo kappaleessa 2 mainittua, turvallistaminen voidaan nähdä eräänlaisena politisoinnin radikaalimpana muotona. Vallitsevan tilanteen politisoinnilla diskurssi vaatii normaalin poliittisen käytännön ohittavia toimia sekä asian välitöntä priorisointia. Asian priorisointi poliittisen agendan yläpuolelle sivuuttaa normaalin poliittisen prosessin oikeuttaen poikkeukselliset menetelmät. Huolimatta siitä, että tietty asia esitetään turvallistamista vaativana uhkana ei tarkoita välttämättä sitä, että asia vaatisi turvallistamista. Buzan argumentoi turvallistamisen olevan itsemääritely käsite. (Buzan ym. 1998, 25.)

Vastuunjakodiskurssin lisäksi, myös rajaturvallisuusdiskurssi on mahdollista paikantaa Junckerin unionin tilaa käsittelevästä puheesta. Puheessa esiintyvä diskurssi rakentaa Schengen-alueen EU:n integraation symbolina, jonka suojelemiseksi ulkorajojen suojelua tulee tehostaa. Puheessa esiintyvä rajaturvallisuusdiskurssi toistaa jo aiemmin muuttoliikeagendassa esitettyjä perusteluja laittoman maahanmuuton ja turvapaikanhakijoiden esittämistä yhteiskunnallisen turvallisuuden kontekstissa, ja siten myös paljastaen vallankäyttöä rajoittamalla tiettyjen ihmisten vapautta päästä alueelle.

”Yhtenäinen turvapaikkapolitiikka vaatii myös yhteisiä ponnistuksia ulkorajojemme suojelemiseksi. Onneksemme, olemme luovuttaneet rajaturvallisuuden Schengen-alueen jakavien jäsenmaiden välille taataksemme ihmisten vapaan liikkuvuuden, joka symboloi Euroopan integraatiota. Vapaan liikkuvuus edellyttää myös tiivistä yhteistyötä ulkorajojemme hallitsemiseksi.” (Juncker 2015. Käännös S.K.)⁷

”Meidän tulee vahvistaa Frontexia merkittävästi sekä kehittää siitä operatiivinen eurooppalainen maa- ja merirajojen valvontajärjestelmä. Tämä on mahdollista. Mutta se tulee maksamaan rahaa. Komissio uskoo rahan olevan hyvin investoitua. Sen takia ehdotamme kunnianhimoisia askelia kohti eurooppalaista maa- ja merirajojen valvontajärjestelmää vuoden loppuun mennessä.” (Juncker 2015. Käännös S.K.)⁸

Diskurssi rakentaa todellisuutta, jossa Schengen-alue symboloi EU:n yhtenäisyyttä ja jokainen jäsenmaa toimii alueen suojelijana. Yhtenäisen ja tiiviin yhteistyön merkitys unionin ulkorajojen turvaamiseksi esitetään itsestään selvänä totuutena huomauttaen sen olevan edellytys toimivalle turvapaikkapolitiikalle. Kuten Euroopan muuttoliikeagendassa esiintynyt rajaturvallisuusdiskurssi toi esille, voidaan EU:n

⁷ ” A united refugee and asylum policy also requires stronger joint efforts to secure our external borders. Fortunately, we have given up border controls between the Member States of the Schengen area, to guarantee free movement of people, a unique symbol of European integration. But the other side of the coin to free movement is that we must work together more closely to manage our external borders.”

⁸ ” We need to strengthen Frontex significantly and develop it into a fully operational European border and coast guard system. It is certainly feasible. But it will cost money. The Commission believes this is money well invested. This is why we will propose ambitious steps towards a European Border and Coast Guard before the end of the year.”

ulkorajojen turvaamiseen käytettävien resurssien lisäämisen tulkita olevan eräänlaista vallankäyttöä rajoittaen tiettyyn subjektipositioon kuuluvien ihmisten pääsyä unionin alueelle. Rajaturvallisuuden panostaminen unionin ulkorajoilla kohdistuu ensisijaisesti laittomiin maahanmuuttajiin sekä turvapaikanhakijoihin paljastaen EU:n valta-aseman suhteessa tulijoihin.

5. LOPPUPÄÄTELMÄT

Tämän kandidaatintutkielman tarkoituksena on ollut tarkastella kriittisen diskurssianalyysin avulla sitä, miten eurooppalainen muuttoliikepolitiikka turvallistaa laittomat maahanmuuttajat sekä turvapaikanhakijat yhteiskunnallisen turvallisuuden kontekstissa. Turvallistaminen yhteiskunnallisesta näkökulmasta voidaan katsoa olevan tietynlaista reagointia yhteisön kollektiivisen identiteetin ollessa uhattuna. Tutkielmassa tarkastellaan Euroopan unionin yhtenäistä identiteettiä ja sen muutosta niin sanotun pakolaiskriisin aikaan. Identiteetin muutos näyttäytyy unionin jäsenmaiden kasvaneina erimielisyyksinä, sillä muuttoliike ja sen intensiteetti koetaan uhkaavina. Yhteisön identiteetti muodostuu sen jakavien jäsenten ajatukseen 'meistä', ja siten se muun muassa oikeuttaa yhteistä kulttuuria tai intressejä puolustavat toimet. Tämä tutkielma on keskittynyt tarkastelemaan EU:n identiteettiä yhtenäisenä toimijana, joka pyrkii minimoimaan integraation vastustamista ruokkivat tekijät. Maahanmuutto on tyypillinen yhteisön identiteettiä uhkaava tekijä. Vieras kulttuuri tai kansalaisten ja maahanmuuttajien välille luotu kilpailuasetelma esimerkiksi työmarkkinoilla, luovat tietynlaista kuvaa maahanmuuttajien roolista kollektiivista identiteettiä uhkaavana tekijänä. Yhteisö kokee siten identiteetin muutoksen olevan negatiivista, vaikka jossain tilanteissa identiteetin muutos voidaan nähdä luonnollisena prosessina.

Tutkielman primääriaineistona on käytetty Euroopan komission esittelemää muuttoliikeagendaa (2015) sekä samana vuonna komission puheenjohtajana toimineen Jean-Claude Junckerin unionin tilaa käsittelevää puhetta. Aineistoissa esiintyvät diskurssit perustelevat välittömiä toimia laittoman maahanmuuton sekä turvapaikanhakijoiden määrän hillitsemiseksi painottaen EU:n jäsenmaiden keskinäisen yhteistyön merkitystä. Aineiston esittelemän muuttoliikepoliittisen linjan voidaan katsoa olevan jatkumoa EU:n yhä tiukentuvalle muuttoliikepolitiikalle. Laittomat maahanmuuttajat sekä turvapaikanhakijat ovat esiintyneet turvallistamisen kontekstissa jo vuosikymmeniä, ja siten tutkielma on keskittynyt erityisesti laittoman maahanmuuton ja turvapaikanhakijoiden turvallistamiseen sekä vallankäytön institutionalisoitumiseen. Aineiston analyysi koostuu vallitsevien eli hegemonisten diskurssien tunnistamisesta, joiden vakiintumisprosessit syrjäyttävät vaihtoehdot todellisuudet

konstruoimalla tietynlaista kuvaa todellisuudesta. Todellisuus rakentuu diskursseista, mutta myös diskurssit rakentuvat intertekstuaalisesti ottaen vaikutteita aiemmista diskursseista. Tutkielman aineistosta oli mahdollista paikantaa tutkimuskysymyksen kannalta kaksi hegemonista diskurssia; vastuunjako- sekä rajaturvallisuusdiskurssi. Hegemonisten diskurssien paikantaminen tapahtuu aineiston huolellisella läpikäymisellä sekä identifioimalla toistuvia merkityssysteemejä.

Ensimmäinen nimeämäni hegemoninen diskurssi eli vastuunjakodiskurssi, painottaa erityisesti Dublin-järjestelmän toimimattomuutta ja siitä johtuvaa jäsenmaiden välistä luottamuspulaa. Kyseessä on ennen kaikkea laittomien maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden epäreilu vastuunjako jäsenmaiden välillä. Vastuunjakodiskurssissa laittoman maahanmuuton ja turvapaikanhakijoiden turvallistaminen yhteiskunnallisen turvallisuuden kontekstissa näyttäytyy erityisesti tietynlaisena kilpailuasetelman luomisena, jolloin jäsenmaiden kansalaiset kärsivät laittomien maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta. Diskurssissa esiintyvä termi 'turvapaikkashoppailijat' konstruoii tehokkaasti mielikuvaa ihmisistä, jotka tulevat unionin alueelle vain hyötyäkseen siitä taloudellisesti. Vastuunjakodiskurssissa laittoman maahanmuuton turvallistamista perustellaan unionin yhtenäisyyden säilyttämiseksi, sillä jäsenmaiden keskinäiset erimielisyydet ja heikko luottamus unioniin heikentävät EU:n kollektiivista identiteettiä. Maahanmuuttovastaisuuden, integraation vastustaminen sekä kansallisen protektionismin korostuminen ovat uhka EU:lle uhaten sen olemassaoloa. Näin ollen, diskurssista on mahdollista paikantaa institutionalisoitua vallankäyttöä diskurssin korostaessa tiettyjen maiden kansalaisten liikkumista rajoittavan Dublin-järjestelmän merkitystä unionin sisäisen yhtenäisyyden säilyttämiseksi. Valta esiintyy diskurssissa sen konstruoidessa laittomista maahanmuuttajista sekä turvapaikanhakijoista uhkakuvaa, jonka selättämiseksi niin kutsuttua palauttisjärjestelmää tulisi tehostaa. Todellisuus rakentuu tehokkaamman palauttisjärjestelmän ja laittoman maahanmuuton vähenemisen ympärille. Turvallistamiselle tyypillistä retoriikkaa on tunnistettavissa diskurssin kuvaillessa vallitsevaa tilannetta kriisinä tai haasteena sekä painottaen välittömien toimien tärkeyttä.

Vastuunjakodiskurssin lisäksi hallitsevana hegemonisena diskurssina aineistossa esiintyy rajaturvallisuusdiskurssi, jonka keskiössä on EU:n ulkorajojen turvaaminen. Diskurssissa esiintyy eräänlaista valistunutta humanismia, joka ilmenee maa- ja merivartiosto Frontexin roolin kasvattamisena osana Välimeren ylittävien siirtolaisten pelastamista. Rajaturvallisuusdiskurssi rakentaa todellisuutta, jossa tietyt ihmiset ovat uhka EU:lle. Ulkorajojen turvaamiseksi komissio vaatii välittömiä toimia sekä merkittävää resurssien lisäämistä unionin maa- ja merirajojen vartiointiin sekä erinäisten kontrollia

lisäävien teknologioiden tehostamiseen. Laittomat maahanmuuttajat sekä turvapaikanhakijat esiintyvät yhteiskunnallisen turvallisuuden valossa uhkana EU:n vapaan liikkuvuuden alueelle. Diskurssissa esiintyy yhtäältä kysymys identiteetistä sekä siitä, kenellä on oikeus hyötyä alueesta, ja toisaalta myös vallankäyttöä rajoittamalla tietyistä maista tulevien henkilöiden vapautta. Diskurssi turvallistaa laitonta maahanmuuttoa myös sotilaallisen turvallisuuden käsitteen valossa ehdottaen muun muassa sotilasviranomaisten toimivaltuuksien kasvattamista. Laittomien maahanmuuttajien sekä turvapaikanhakijoiden liikkumista voidaan katsoa rajoitettavan kahdella eri tavalla: Tiukentuneella rajapolitiikalla EU:n ulkorajoilla sekä Dublin-järjestelmällä unionin sisällä.

Tämän tutkielman vähäisen aineiston valossa ei ole mahdollista väittää laittomien maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden turvallistamisen esiintyvän eurooppalaisessa muuttoliikepolitiikassa, sillä eurooppalainen muuttoliikepolitiikka on kokonaisuutena laaja sekä siihen osallistuu useita eri toimijoita. Aineiston analyysin pohjalta on silti mahdollista tarkastella yhtä osaa eurooppalaisesta muuttoliikepolitiikasta sekä paikantaa siinä tapahtuvaa laittomien maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden esittämistä yhteiskunnallista turvallisuutta uhkaavina tekijöinä. Jäsenmaiden suhtautumista voi perustella Buzanin ym. (1998) määrittelemän *vertikaalisen kilpailun* käsitteellä, joka kuvastaa identiteetin laajentumista esimerkiksi integraatioprosessin myötä. Identiteetin laajentuminen voidaan nähdä kollektiivista identiteettiä uhkaavana ilmiönä. Tietyistä maista EU:n alueelle pyrkivien ihmisten kohtalo riippuu paljolti siitä, mistä ja miten he pyrkivät unionin alueelle. EU:n valta-asema suhteessa laittomiin maahanmuuttajiin ja turvapaikanhakijoihin on merkittävä vaikuttaen oleellisesti ihmisten mahdollisuuksiin hakea suojelua tai rakentaa elämää unionin alueella. Laittomien maahanmuuttajien sekä turvapaikanhakijoiden turvallistamisen voi katsoa liikkuvan eri sektoreiden välillä esiintyen niin yhteiskunnallisen, sotilaallisen kuin poliittisen turvallisuuden kontekstissa. Tämä tutkielma on keskittynyt paikantamaan turvallistamista yhteiskunnallisesta näkökulmasta, mutta jatkotutkimuksen kannalta voisi olla hedelmällistä tarkastella laittomien maahanmuuttajien sekä turvapaikanhakijoiden turvallistamista eri sektoreiden sekä laajemman aineiston valossa.

LÄHTEET

Primääriaineisto:

Euroopan komissio (2015): Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: *Euroopan muuttoliikeagenda*. COM (2015) 240 final, 13.5.2015.

Juncker, Jean-Claude (2015): *State of the Union 2015 – by European Commission President Jean-Claude Juncker*. 09.09.2015 Strasbourg.

Teoria- ja metodikirjallisuus:

Buzan, Barry (1991). *People, States and Fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era*. (2. painos). Hertfordshire: Wheatsheaf.

Buzan, Barry & Ole, Wæver (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. New York: Cambridge University Press.

Buzan, Barry, Ole, Wæver & Jaap, de Wilde (1998). *Security: a new framework for analysis*. Boulder: Lynne Rienner.

Chouliaraki, Lilie & Norman, Fairclough (1999). *Discourse in Late Modernity: Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Fairclough, Norman (2003). *Analysing Discourse Textual Analysis for Social Research*. Lontoo: Routledge.

Fairclough, Norman (2010). *Critical Discourse Analysis – The Critical Study of Language*. (2. painos). New York: Routledge.

Fairclough, Norman (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

Fairclough, Norman, Jane, Mulderrig & Ruth, Wodak (2011). "Critical Discourse Analysis". Teoksessa Teun van Dijk, *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, 357-378. Lontoo: SAGE Publications.

Jokinen, Arja & Kirsi, Juhila (2016). "Valtasuhteiden analysoiminen". Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero, *Diskurssianalyysi: teorian, peruskäsitteet ja käyttö*, 75–104. Tampere: Vastapaino.

Jørgensen, Marianne & Louise, Phillips (2002). *Discourse Analysis Theory and Method*. Lontoo: SAGE Publications.

Raitio, Juha & Tomi, Tuominen (2020). *Euroopan unionin oikeus*. (2. uudistettu painos). Helsinki: Alma Talent Oy.

van Dijk, Teun A. (2008). *Discourse and power*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

van Dijk, Teun A. (1993). "Principles of critical discourse analysis". *Discourse & Society* (2) 4: 249–283.

Wendt, Alexander (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Artikkelit

Balzacq, Thierry (2008). "The Policy Tools of Securitization: Information Exchange, EU Foreign and Interior Policies". *Journal of common market studies* (1) 46: 75-100.

Bartel, Anja, Catherine, Delcroix & Elise, Pape (2020). "Refugees and the Dublin Convention". *Borders in Globalization Review* (2) 1: 40-52.

Commander, Wing P. & Raf, O'Neill (2006). "The European Union and Migration: Security versus Identity?". *Defense Studies* (6) 3: 322-350.

De Haas, Hein (2008). "The Myth of Invasion: the inconvenient realities of African migration to Europe". *Third World Quarterly* (7) 29: 1305-1322.

Deciu, Valeriu (2018). "EU citizenship and identity". *EURINT (Iași)* (1) 5: 9-26.

Ferruccio, Pastore & Henry, Giulia (2016). "Explaining the Crisis of the European Migration and Asylum Regime". *The International Spectator* (1) 51: 44-57.

Fligstein, Neil, Alina, Polyakova & Wayne, Sandholtz (2012). "European Integration, Nationalism and European Identity". *Journal of common market studies* (1) 50: 106-122.

Haferlach, Lisa & Dilek, Kurban (2017). "Lessons learnt from the EU-Turkey Refugee Agreement in Guiding EU Migration Partnerships with Origin and Transit Countries". *Global Policy Volume* (8) 4: 85-93.

Huysmans, Jef (2000). "The European Union and the Securitization of Migration". *Journal of common market studies* (38) 5: 751–777.

Huysmans, Jef (2004). "A Foucaultian view on spill-over: freedom and security in the EU". *Journal of international relations and development* (3) 7: 294-318.

Iov, Claudia Anamaria & Maria, Bogdan (2017). "Securitization of migration in the European union - between discourse and practical action". *Research and Science Today* (1) 13: 12–19.

Manners, Ian (2006). "European Union 'Normative Power' and the Security Challenge". *European Security* (15) 4: 405-421.

Miller, DeMond Shondell & John Thomas, Mills (2020). "Schengen vs. Fortress Europe-EU". *Peace review* (2) 32: 166-171.

Moreno-Lax, Violeta (2018). "The EU Humanitarian Border and the Securitization of Human Rights: The "Rescue-Through-Interdiction/Rescue-Without-Protection" Paradigm". *Journal of Common Market Studies* (1) 56: 119-140.

Neal, Andrew W. (2009). "Securitization and Risk at the EU Border: The Origins of FRONTEX". *Journal of common market studies* (2) 47: 333-356.

Nitoiu, Christian (2018). "The European Union's "Ideal Self" in the Post-Soviet Space". *Europe-Asia Studies* (70) 5: 692-710.

Petru-Viorel, Ene (2020). "European security in times of refugee crisis". *Strategic Impact* (74): 28-42.

Rudolph, Christopher (2003). "Security and the Political Economy of International Migration". *The American political science review* (4) 97: 603-620.

Stockemer, Daniel, Arne, Niemann, Doris, Unger ym. (2020). "The "Refugee Crisis," Immigration Attitudes, and Euroscepticism". *The International migration review* (3) 54: 883-912.

Verkkolähteet

Eurostat. *Asylum applications (non-EU) in the EU Member States 2008-2020*. Asylum Statistics. Saatavilla: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics >luettu 15.11.2021

Kotus. Kotimaisten kielten keskus: *Kielitoimiston sanakirja*. Saatavilla: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/kriisi> >luettu 16.11.2021

Orban, Viktor (2015). "Hungary's Viktor Orban, sole voice sanity in the EU, tells the truth on immigration". Saatavilla: <https://www.breitbart.com/europe/2015/09/08/hungarys-viktor-orban-sole-voice-of-sanity-in-the-eu-tells-the-truth-on-immigration/> >luettu 02.12.2021